

Arbejdslønnen paa Landet i Danmark.

Fra Universitetets statistiske Laboratorium.

I det af Professor Falbe Hansen udgivne Skrift: »Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne set fra Nationaløkonomiens Standpunkt« findes i 2den Del Oplysninger om Arbejdslønnen paa Landet fra 1788 til 1888. De vigtigste Kilder for disse Oplysninger vare for den ældste Tid Begtrups Beskrivelse af Agerbrugets Tilstand samt Uddrag fra forskjellige Godsarkiver, den Betænkning, som blev afgivet af den i 1849 nedsatte Landbokommission, en omfattende Samling af statistiske Oplysninger om Landbrugets Tilstand i 1851, som i Manuskript findes i Statistisk Bureaus Arkiv, en af Prof. Falbe Hansen foretagen Undersøgelse om Landarbejdernes Stilling i 1871 og endelig den paa Indenrigsministeriets Foranstaltning i 1872 foretagne Undersøgelse af Arbejdernes Tilstand. Endvidere har Indenrigsministeriet gennem Amtmændene ladet indhente Oplysninger om Arbejdslønnens Størrelse, dels i 1888, til Brug for ovennævnte Arbejde, dels i 1892, og disse to sidste Rækker Oplysninger er det, at Universitetets Statistiske Laboratorium har gennemgaaet og bearbejdet og her fremlægger Resultaterne af, idet man saa tillige anfører de ældre Tidens Erfaringer for at muliggjøre en Sammenligning mellem Arbejdslønnen i vore Dage og paa tidligere Tidspunkter. Med Hensyn til de Resultater, man kan udlede af Oplysningerne fra 1788 til 1888, skal man henvise til det ovenfor citerede Skrift, medens Laboratoriets Opgave væsentlig har været at betragte Arbejdslønnens

Størrelse ved de to Tidspunkter 1888 og 1892 og de Forandringer, som har gjort sig gjældende i de mellemliggende Aar.

Hvad selve Materialet angaar, er dette fremkommet ved, at Indenrigsministeriet til samtlige Landets Amtmænd har udsendt et Skema, som indeholdt de Spørgsmaal, man ønskede besvaret, navnlig om Arbejdslønnens Højde hos Daglejere paa egen Kost, hos Daglejere, der fik Kosten hos Arbejdsgiveren, og endelig Lønnen for faste Tjenestefolk, henholdsvis Karle og Piger. Disse Skemaer udsendte Amtmændene saa til de Beboere i Amtet, som maatte antages at være godt kjendte med Forholdene i saa Henseende — i et større eller mindre Antal efter Amtets Størrelse — hvorefter de i udfyldt Stand bleve tilstillede Laboratoriet. Skemaerne indeholdt tillige ofte Oplysninger om Naturalydelse til Daglejerne etc., hvortil der er taget Hensyn ved Bearbejdelsen. — Man har ikke været blind for det Ønskelige i tillige at faa disse Oplysninger supplerede ved Opgivelser fra Arbejderne selv, men har ment at burde bortse derfra paa Grund af de Vanskeligheder, der derved vilde møde Arbejdet; man har ogsaa troet saa meget lettere at kunne gøre det, som Forholdene indenfor Landbruget ere nogenlunde ensartede over hele Landet, og derhos lettere at konstatere end f. Ex. Arbejdslønnen indenfor de enkelte Fag i Byerne ere.

Bearbejdelsen er foretaget efter samme Regler, som fulgtes ved tidligere Bearbejdelser, saaledes at Aaret er regnet til 300 Arbejdsdage, hvoraf 150 Dage med Sommerløn og 150 Dage med Vinterløn, idet Skemaerne indeholdt Oplysninger om Lønnen henholdsvis Sommer og Vinter. Den større Løn for Høstarbejde antages at være oppebaaret i 40 Dage, naar ikke en anden Varighed er opgivet. Paa ette Grundlag har man beregnet den gennemsnitlige Pengeløn, som ugentlig er udbetalt Daglejerne i de enkelte Amter, hvorhos Ugelønnen er reduceret til Dagløn, hvor Sammenligningen med tidligere Tidspunkter ønskeliggjør dette. Ved Beregningen af den samlede Aarsfortjeneste har man til den

egentlige Daglejerløn lagt 10⁰/₀, som antages at repræsentere den større Fortjeneste ved Akkordarbejde, samt Værdien af de vigtigste Naturalydelser (f. Ex. Husrum, Brødkorn o. lgnd.). Hvis det er rigtigt, at der i 1888 paa Grund af Akkordarbejde tjentes 10⁰/₀ mere end den opgivne Dagløn, er Stigningen 1888—92 rimeligvis en Ubetydelighed større, end Tabellens Tal angive, da det synes at fremgaa af de indsendte Besvarelser, at Akkordarbejde er anvendt i noget større Udstrækning i 1892 end i 1888; medens der ikke synes at være nogen Nedgang i den Del af Lønnen, som ydes in natura. De faste Tjenestefolks Løn giver ikke Anledning til Bemærkninger; Tabellens Tal paa dette Omraade ere ligefrem fremkomne som Gjennemsnit af de opgivne. — Hvad der imidlertid er det vigtigste er, at Fortjenesten er udregnet paa samme Maade ved Undersøgelserne i 1892 og 1888, og ogsaa paa samme Maade ved de tidligere Tidspunkter; det bliver derved muligt at se de Forandringer, der er foregaaet i Landarbejdernes Løn, og skulde nogen anse det beregnede Antal Arbejdsdage for at være for højt ansat, kan en ligelig Reduktion jo let foretages ved alle Tidspunkter.

Aarsfortjenesten for en Landarbejder paa egen Kost, der har havt stadigt Arbejde, har været:

	paa Sjælland:	de andre Øer:	Jylland:	hele Landet*):
1788.....	155 ³ / ₄	»	»	»
1802—07...	232 ¹ / ₃	229	227	229
1830—39...	164	146 ² / ₃	130 ¹ / ₂	143 ¹ / ₂
1840—49...	220	212 ¹ / ₃	223 ³ / ₄	220
1851.....	245 ¹ / ₄	236 ² / ₃	276	260
1871.....	348 ³ / ₄	332 ² / ₃	355 ¹ / ₂	349 ¹ / ₂
1872.....	400	398	419	409
1888.....	432	448 ¹ / ₄	450	444
1892.....	465	496 ¹ / ₂	503	491

*) Man skal dog allerede paa dette Punkt advare imod altfor meget at fortabe sig i Beskuelser af de Tal, der ere udfundne for hele Landet, thi dette er fremkommet ved en ligefrem Gennemsnitsberegning for samtlige 18 Amter, hvorved altsaa det mindste og det største komme til at tælle ligemeget.

Oplysninger om samme Gruppe i de enkelte Amter
haves i følgende Tabel:

Tabel I. Gjennemsnitsløn for Landarbejdere paa egen Kost

Amt	i Aarene 1802-3 Øerne, 1804-7 Jylland		i Aarene 1830-39		i Aarene 1840-49		i Aaret 1851		i Aaret 1871		i Aaret 1872		i Aaret 1888		i Aaret 1892			
	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.	dgl. Kr.	aarl. Kr.		
Kjøbenhavns ...	0,49	161	0,78	258	0,35	117	0,77	254 ¹ / ₂	0,77	254	1,38	454	1,38	456	1,48	487	1,49	491
Frederiksborg ..	0,55	183	0,88	298 ³ / ₄	0,67	220	0,67	220	0,87	288	1,04	344	1,29	426 ¹ / ₂	1,36	442	1,55	511
Holbæk	0,43	142	0,65	213	0,63	206 ¹ / ₄	0,65	213	0,67	220	0,94	310	1,14	374 ¹ / ₂	1,22	403	1,31	482
Sorø	0,46	151 ¹ / ₄	0,53	175	0,48	158	0,63	206 ¹ / ₄	0,70	230	0,99	326	1,12	369	1,27	418	1,35	446
Prestø	0,43	141 ¹ / ₂	0,69	227	0,36	119 ¹ / ₄	0,63	206 ¹ / ₄	0,71	234	0,94	310	1,13	374	1,25	411	1,35	447
Bornholms	"	"	0,48	158	0,73	241	"	"	"	"	"	"	1,38	453 ³ / ₄	1,45	478	1,71	565
Maribo	0,71	233 ³ / ₄	0,50	165	0,58	192 ¹ / ₂	0,71	234	0,71	234	1,08	358	1,22	401 ¹ / ₂	1,41	466	1,57	514
Odense	0,75	248 ¹ / ₂	0,38	123 ³ / ₄	0,71	233 ³ / ₄	0,73	240	0,73	240	1,00	330	1,15	380	1,27	422	1,38	457
Svendborg	0,62	204 ¹ / ₂	0,42	140	0,55	182	0,72	236	0,72	236	0,94	310	1,08	357	1,29	427	1,36	450
Hjerring	0,60	198	0,42	137 ¹ / ₂	0,67	220	0,84	276	0,84	276	0,92	302	1,16	382 ¹ / ₄	1,15	381	1,24	410
Thisted	0,66	218	0,33	110	0,63	206 ¹ / ₄	0,87	288	0,87	288	1,08	358	1,28	421 ¹ / ₂	1,63	538	1,69	558
Aalborg	0,64	211	0,40	130 ² / ₃	0,56	185 ² / ₃	0,76	252	0,76	252	1,02	336	1,12	370 ³ / ₄	1,23	406	1,34	443
Viborg	0,68	223	0,50	164	0,67	220	0,87	288	0,87	288	1,14	376	1,28	423	1,29	423	1,45	478
Randers	0,77	253 ¹ / ₄	0,48	158	0,85	282	0,84	276	0,84	276	1,01	332	1,21	398 ³ / ₄	1,21	397	1,41	464
Aarhus	0,77	254 ¹ / ₂	0,38	123 ³ / ₄	0,71	233 ³ / ₄	0,82	272	0,82	272	1,06	350	1,25	413	1,25	411	1,39	458
Ringkjøbing	0,73	240 ¹ / ₂	0,33	110	0,54	177 ¹ / ₂	0,84	276	0,84	276	1,07	354	1,44	475 ¹ / ₂	1,65	543	1,84	608
Vejle	0,62	203 ² / ₃	0,25	82 ¹ / ₂	0,75	247 ¹ / ₂	0,84	276	0,84	276	1,13	372	1,28	420 ³ / ₄	1,34	442	1,60	528
Ribe	0,75	246	0,48	158	0,73	240 ² / ₃	0,85	280	0,85	280	1,27	420	1,41	466 ¹ / ₂	1,54	509	1,74	575
Hele Landet ...	0,69	229	0,43	143 ¹ / ₂	0,67	220	0,79	260	0,79	260	1,06	349 ¹ / ₂	1,24	409	1,35	444	1,49	491

Tabellen viser den betydelige Fremgang, der har fundet Sted i Arbejdslønnens Størrelse, idet denne nu er 3—4 Gange saa stor som i Slutningen af forrige Aarhundrede. I Mellemtiden har der vel været Svingninger frem og tilbage, og Tabellen viser, at nogle Perioder give Stigning, andre Nedgang, men som Hovedresultat fremkommer dog en Stigning i Lønnen. I 1788 var den gennemsnitlige Dagløn paa Sjælland ca. 45 Øre Aaret rundt; i Landreformperioden steg den til at være ca. 70 Øre for hele Landet, i Trediverne sank den til c. 45 Øre, i Fyrretyverne steg den til 67 Øre, i 1851 var den 80 Øre, i 1872: 1,24 Øre, i 1888: 1,34 Øre og i 1882: 1,49 Øre.

Ihvorvel nu denne Landarbejdernes Pengeløn er af stor Interesse, er der et andet Moment, som ogsaa er af stor Vigtighed, naar man vil lære Arbejdernes Kaar at kjende, og det er Prisen paa Arbejdernes Fornødenhedsgjenstande; thi der ved kan man faa at vide, om Arbejderne ere istand til at faa et større Udbytte af deres Arbejdskraft, og om de kan siges i Tidernes Løb at være gaaede frem eller tilbage i Velvære. Men ved en Undersøgelse af dette Spørgsmaal møder man den Vanskelighed, at Fornødenhedsgjenstandene ikke alle ere stegne ligemeget i Pris, og at det som Følge deraf er vanskeligt at bestemme den samlede Fordyrelse i en Arbejdsfamilies Indtægter, ligesom det ogsaa er vanskeligt — for ikke at sige ganske umuligt — at faa paalidelige og ensartede Prisopgivelser for de fleste mindre Forbrugsartikler i Tidernes Løb. Professor Falbe-Hansen valgte derfor ved sin Undersøgelse efter de Oplysninger, han havde indsamlet om Landarbejdernes Forbrug, at fæste Opmærksomheden paa nogle faa vigtige Forbrugsartikler, paa hvilke det havde viist sig, at omtrent Halvdelen af en Arbejderfamilies Udgifter faldt, nemlig Rugbrød, Mel, Smør og Flæsk. Af den samlede Udgift til Føde androg disse Artikler de to Tredjedele, og man kan altsaa ved at lægge disse fire Varers Prisbevægelse til Grund tilnærmelsesvis bestemme Svingningerne i Arbejdernes Udgift til Føde, og det saameget mere som de andre Udgifter til

Fødevarer (Kartofler, Ærter, Kjød, Ost, Mælk m. m.) nogenlunde er underkastet den samme Prisbevægelse. I det Væsentlige bliver det saa kun Udgifterne til Kaffe og Sukker, man ikke faar med i Beregningen. De Mængder af de fire Hovedartikler, der, i Henhold til de foreliggende Oplysninger, maa antages at blive brugt aarlig af en Gjennemsnits-Familie blandt Landarbejderne, er $6\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, $2\frac{1}{2}$ Tdr. Byg, 75 Pd. Smør og 125 Pd. Flæsk. Ensartede Prisanstættelser paa disse Varer har man gennem Kapitelstaxterne, og man kan altsaa deraf beregne, hvad en Arbejderfamilies Underhold med de nævnte Varer har kostet. Vel lider en saadan Beregning af store Ufuldkommenheder, men det bliver dog derigjennem muligt at oplyse noget om Spørgsmaalet, hvorvidt Arbejdslonnen er stegen stærkere end Priserne paa Fødemidlerne, og i hvilken Grad dette har været Tilfældet. En saadan Beregning giver for Sjællands Landdistrikter det i hosstaaende Tabel opførte Resultat.

Disse Tal vise, at Landarbejdernes Fortjeneste er stegen langt stærkere end Priserne paa, hvad han og hans Familie bruger af de vigtigste Fornødenheder; men ved Siden heraf maa det ikke tabes af Sigte, at Landbrugets forandrede Produktionsmaade paa mange Maader har formindsket forskellige Biindtægter, som tidligere tilfaldt Landarbejderne, og har forandret hele det patriarkalske Forhold, som tidligere herskede mellem Arbejdsgiver og Arbejder, og mere og mere har overført de almindelige Konkurrencelove til ligesaavel at gjælde paa Landet som indenfor Byerne paa Arbejderforholdenes Omraade. Det maa derfor antages, at Fremgangen i Velvære indenfor Arbejderklassen paa Landet langt fra har været saa stor, som de ovenanførte Tal lade formode, men at der har været Fremgang — og ikke ubetydelig — er paa den anden Side hævet over enhver Tvivl. Dog er det umuligt at angive den i absolute Tal, men alene et Blik paa den Stilling, Arbejderne i økonomisk og social Henseende indtog tidligere i Sammenligning med i Nutiden, beviser det tydeligt.

Ved Siden af disse Oplysninger skal man tillige anføre,

De Udgifter, som medgik til Købet af en Landarbejders vigtigste Fødemidler vare:

	i Aarene	i Aarene	i Aarene	i Aaret	i Aaret	i Aaret	i Aaret	1887	1882
	1785—94	1800—4	1830—39	1840—49	1851	1871	1872	1887	1882
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
til 6 ¹ / ₂ Td. Rug	62	108 ³ / ₄	54 ¹ / ₄	60 ¹ / ₄	76 ¹ / ₃	90 ³ / ₄	87	53 ³ / ₄	66
— 2 ¹ / ₂ — Byg.	17	24 ² / ₃	14 ³ / ₄	17 ¹ / ₂	20	29 ³ / ₄	32	22 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂
— 75 Pd. Smør	21	30	23 ¹ / ₄	27 ³ / ₄	26 ¹ / ₄	54	52 ¹ / ₂	67 ¹ / ₂	72
— 125 Pd. Flæsk	27	40	31 ¹ / ₄	31 ¹ / ₄	30	56 ¹ / ₄	65	55	63 ³ / ₄
Tilsammen.....	127	203 ¹ / ₂	123 ¹ / ₂	136 ³ / ₄	152 ¹ / ₂	230 ³ / ₄	236 ¹ / ₂	198 ³ / ₄	225 ¹ / ₄

En Landarbejders Aarsfortjeneste ved Dagløn paa egen Kost paa Sjælland var

155,78 — 232,31 — 164,10 — 220 — 254,20 — 348,80 — 399,98 — 432 — 465,40.

Rest af Fortjenesten, der bliver tilbage, naar de angivne Fødemidler vare indkjøbte, var

29 — 29 — 41 — 83 — 93 — 118 — 163 — 233 — 240

Følgende Procentbeløb af Arbejdsfortjenesten blev altsaa tilovers til andre Fornødenheder:

18¹/₂ % — 12¹/₂ % — 25 % — 38 % — 38 % — 34 % — 41 % — 54 % — 51 %

de Resultater, man paa de forskjellige Tidspunkter er kommet til for Daglejere paa Arbejdsgivernes Kost og for faste Tjenestefolk. Der er imidlertid den Mangel ved Lønnen for Daglejere paa Arbejdsgivernes Kost, at Oplysningerne herom ikke ere ensartede med dem for Daglejere paa egen Kost, og at de derfor kun tildels kunne sammenlignes med hinanden. Oplysningerne om Daglønnen paa egen Kost ere nemlig for den overvejende Del fra større Gaarde; derimod ere Oplysningerne om Daglønnen paa Arbejdsgiverens Kost, især fra den nyere Tid, for den overvejende Del for Bøndergaardene, fordi det kun her er almindeligt at give Arbejderne Kosten. Og en Sammenligning mellem Lønnen paa Bøndergaarde og Lønnen paa større Gaarde er betænkelig, fordi Arbejdet paa Bøndergaarde jævnlige er af en anden Art end paa Herregaardene. Paa Herregaardene bruges saaledes mere faste Daglejere hele Aaret rundt, paa Bøndergaardene bruges mere extraordinær Hjælp af Husmænd paa enkelte Tider af Aaret. — De fundne Tal for Daglejere paa Arbejdsgiverens Kost findes i Tabel II og for faste Tjenestefolk: i Tabel III.

Forinden man gaar over til en Fremstilling af Bevægelsen indenfor Arbejdslønnen paa Landet i Tidsrummet 1888—1892, skal man anføre nogle almindelige statistiske Oplysninger fra Nutiden vedrørende Landbefolkningen, og som sikkert have bidraget deres til den Bevægelse, der har fundet Sted i Lønningsforholdene. Folketællingen i 1890 angiver saaledes en lille Tilbagegang i Tallet paa den Del af Befolkningen, som ernærer sig ved Landbrug; men om end Tilbagegangen absolut set er ubetydelig, saa er Landbrugsbefolkningen dog kommer til at udgjøre en forholdsvis betydelig mindre Del af Befolkningen, idet hele Befolkningen i Tidsrummet 1880—90 tiltog med c. 10 pCt. Det er Vandringerne fra Landet til Byerne og til Udlandet, der bevirker denne Stagnation og relative Tilbagegang indenfor deres Antal, der ernære sig ved Landbruget. Medens Fødselsoverskudet i 1880—90 i Landdistrikterne saaledes var c. 193,000

Tabel III.
Faste Tjenestefolks Løn.

Amter	I Aarene: 1802-3: Øerne 1804-7: Jylland		I Aaret 1872		I Aaret 1888		I Aaret 1892			
	Karle	Piger	Karle	Piger	Karle	Piger	Karle	Piger		
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.		
Kjøbenhavns.....	63 ¹ / ₄	19 ¹ / ₄	95	38 ¹ / ₄	133	79	161	118	195	142
Fredriksborg....			90 ² / ₃	37	126	73 ¹ / ₄	152	112	195	120
Holbæk.....			85	31	124	65 ¹ / ₂	163	116	198	127
Sorø.....	42 ² / ₃	24 ³ / ₄	99	28 ¹ / ₂	119	66 ² / ₃	160	115	197	144
Præstø.....			85	28 ¹ / ₃	121	121	152	114	189	136
Sjælland ...	55	22	91	33 ¹ / ₂	124 ¹ / ₂	70 ¹ / ₄	158	115	195	134
Bornholm	-	>	>	>	126 ¹ / ₂	56 ¹ / ₂	168	98	195	118
Maribo.....	44	15 ¹ / ₄	67	24 ¹ / ₂	132 ¹ / ₂	61	173	137	199	139
Odense.....	55	22	90	41	141 ¹ / ₂	78	170	122	204	145
Svendborg.....	40 ¹ / ₃	19	85 ¹ / ₂	35	148	73	173	114	206	136
Fyen	45	20 ¹ / ₂	87 ³ / ₄	38	144 ³ / ₄	75 ¹ / ₂	172	118	205	141
Hjærring			45 ¹ / ₃	22 ² / ₃	103	60	147	101	189	117
Thisted.....			65	25 ¹ / ₄	115 ¹ / ₂	60 ¹ / ₂	173	78	186	93
Aalborg.....			59 ¹ / ₂	34	118 ¹ / ₂	69	143	93	201	118
Viborg.....			62 ¹ / ₃	34	115 ¹ / ₂	65 ¹ / ₂	141	97	199	103
Randers.....			66	37	115 ¹ / ₂	73	133	105	204	126
Aarhus.....			62	37	120	71	144	108	195	114
Ringkjøbing.....			73 ² / ₃	31	129	70	179	107	216	123
Vejle.....			61	28 ¹ / ₂	127	73 ¹ / ₂	157	117	188	122
Ribe.....			65	35 ¹ / ₂	150	85	179	131	229	144
Jylland			62	31 ² / ₃	121 ¹ / ₃	70	155	105	201	118
Hele Landet....			74	32 ¹ / ₂	126	69 ¹ / ₄	159	111	199	126

Individer, var den virkelige Tilvæxt fra Folketællingen i 1880 til den i 1890 kun c. 33,000. En Del af disse 160,000 ere flyttede til Byerne, men en Del ere udvandrede; i Tidsrummet 1880—90 udvandrede til oversøiske Steder c. 77,000 Individer, hvoraf dog ogsaa en Del vare fra Byerne. I Femaaret 1887 til 1892, som altsaa paa det nærmeste falder sammen med Tidsrummet mellem de to sidste Oplysningsrækker paa Arbejdslønnens Omraade, androg Udvandringen til fremmede Verdensdele c. 47,000, hvoraf de c. 28,500 vare mandlige Udvandrere, og for c. 15,000 af disse vare Øernes og Jyllands Landdistrikter det sidste Opholdssted. — At den stadig større og større Brug af Maskiner er en af Grundene til denne Flygten fra Landet, i Forbindelse med hele den Samproduktion, som finder mere og mere Indgang paa Landet, og ved Arbejdets Forening overflødiggjør en hel Del Arbejdskraft, er indlysende, men de senere Aars hyppige Klager over manglende Arbejds-kraft paa Landet beviser dog, at Flytningen er større end Forholdene ønskeliggjør. Det ere det friere Liv i Byerne tillige med Haabet om let Adgang til tilsyneladende højt lønnet Arbejde derinde, der lokker Landarbejderne til i saa stort Maal at forlade deres Fødesteder og det tilvante Arbejde.

I Tab. IV. findes fremstillet Lønningsforholdene for de forskellige Arbejdsklasser paa Landet i Aarene 1888 og 1892 for hvert enkelt Amt og for de enkelte Landsdele.

Betragtes denne Tabel, finder man, at der i Tidsrummet mellem de to Tidspunkter, hvor Oplysningerne indsamledes, nemlig 1888 og 1892, har viist sig en Fremgang i Arbejdslønnen paa Landet, og det i alle Lønningsformer, hvad enten man ser paa Lønnen til Daglejere — med eller uden Kost — eller paa den til faste Tjenestefolk. Fæstes Blikket paa hele Landet, viser Lønningsforhøjelsen sig størst for faste Tjenestekarle, hvor Stigningen var fra 159 Kr. til 199 Kr. om Aaret, eller en Stigning paa 25,2 pCt. I alle Sjællands Amter var Stigningen mellem 20 og 30 pCt., i Bornholms og Maribos Amter noget under 20 pCt., paa

Arbejdslønnen i Landbruget i Arene 1888 og 1892.

Amt	Daglejere paa egen Kost.				Daglejere med Kost.				Faste Tjenestekarle							
	Ugentlig Løn	Aarsfortjeneste	Stig-ning %	Ugentlig Løn	Aarsfortjeneste	Stig-ning %	Årlig Løn	Stig-ning %	Årlig Løn	Stig-ning %						
Kjøbenhavn.....	Kr. 8.88	Kr. 8.94	Kr. 487	Kr. 491	0,8	5.22	5.52	286	313	9,4	161	195	21,1	118	142	20,3
Frederiksborg...	8.04	9.30	442	511	15,8	4.72	5.61	259	308	18,9	152	195	28,3	112	120	7,1
Holbæk.....	7.33	7.85	403	432	7,4	5.01	5.51	276	303	9,9	163	198	21,5	116	127	9,5
Sorø.....	7.60	8.11	418	446	6,7	5.17	6.08	284	335	18,0	160	197	23,1	115	144	25,2
Præstø.....	7.48	8.13	411	447	8,8	5.03	7.20	276	396	43,8	152	187	24,3	114	136	19,3
Jylland.....	7.87	8.47	432	465	7,6	5.03	5.98	276	331	16,3	158	195	23,4	115	134	16,5
Bornholm.....	8.69	10.27	478	565	18,2	5.52	6.05	304	333	9,5	168	195	16,1	98	118	20,4
Maribo.....	8.47	9.34	466	514	10,3	5.63	6.71	310	369	19,0	173	199	15,0	137	139	1,4
Odense.....	7.62	8.30	422	457	8,3	4.67	5.13	257	282	9,5	170	204	20,0	122	145	18,9
Svendborg.....	7.76	8.18	427	450	5,4	4.89	5.80	269	319	18,6	173	206	19,1	114	136	19,3
Fyen.....	7.69	8.24	425	454	6,8	4.78	5.47	263	301	14,4	172	205	19,2	118	141	19,1
Hjørring.....	6.92	7.45	381	410	7,6	3.93	4.48	216	241	11,5	147	189	28,6	101	117	15,8
Thisted.....	9.75	10.14	538	558	3,6	5.16	5.84	283	320	13,1	173	186	7,5	88	93	5,7
Ålborg.....	7.38	8.05	406	443	9,1	4.11	5.11	226	281	24,3	143	201	40,6	93	118	26,9
Viborg.....	7.73	8.70	423	478	13,0	3.96	5.08	218	283	28,9	141	199	41,1	97	103	6,2
Randers.....	7.23	8.43	397	464	17,3	4.30	5.26	236	289	22,5	133	204	53,4	105	126	20,0
Århus.....	7.49	8.33	411	458	11,2	4.42	5.61	243	308	26,8	144	195	35,4	108	114	5,6
Ringkjøbing.....	9.87	11.05	543	608	11,9	5.47	6.35	301	348	15,6	179	216	20,7	107	123	14,9
Vejle.....	8.04	9.61	442	528	19,5	4.56	5.67	250	312	24,8	157	188	19,7	117	142	4,3
Ribe.....	9.26	10.45	509	575	11,0	5.10	6.28	280	345	19,6	179	229	27,9	131	144	9,9
Jylland.....	8.18	9.13	450	503	11,8	4.56	5.52	250	303	21,2	155	201	29,7	105	118	12,4
Hele Landet.....	8.08	8.92	444	491	10,6	4.83	5.73	255	316	19,2	159	199	25,2	111	126	13,5

Fyen næsten 20 pCt. og i Jylland næsten 30 pCt.; men det sidstnævnte Sted viser der sig store Forskjelligheder, indenfor de enkelte Amter fra 7,5 pCt. (Thisted A.) til 53,4 pCt. (Randers A.). Stigningen i Lønningen til faste Tjenestepiger var 13,5 pCt. i hele Landet, fra 111 til 126 Kr. aarlig. Medens paa de tidligere Tidspunkter, hvorfra Oplysninger haves, især Pigelønningen havde viist sig stærkt stigende, er Stigningen altsaa nu ved de sidste Oplysninger mindre end den for Karlene, men forøvrigt var Stigningen højst forskjellig indenfor Amterne; paa Sjælland var Stigningen omkring 20 pCt. i Kjøbenhavn, Sorø og Præstø Amter, men betydelig mindre i Frederiksborg og Holbæk Amter; paa Bornholm var Stigningen 16,5 pCt., paa Lolland-Falster kun 1,4 pCt.; paa Fyen var Stigningen næsten lige saa stor som for Karlene (næsten 20 pCt.), for hele Jylland 12,4 pCt. (Vejle A. lavest med 4,3 pCt., Aalborg højest med 26,3 pCt.). Det viser sig, hvad Lønningen til de faste Tjenestefolk angaar, at hverken for Karle eller Piger gjøre store Afvigelser sig gjældende, naar man betragter den aarlige Løns Størrelse i de forskjellige Dele af Landet; den viser sig temmelig ens over hele Landet.

For Daglejere med Kost steg Lønningen fra 265 til 316 Kr. om Aaret eller med 19,2 pCt. Det var her især i Jyllands Amter, at Stigningen var temmelig stor og almindelig; for hele Jylland var Stigningen 21,2 pCt., paa Fyen 14,4 pCt., paa Lolland-Falster 19 pCt., Bornholm 9,5 og paa Sjælland 16,3 pCt. (her var det især Stigningen for Præstø Amt paa 44 pCt., der fik Tallet saa højt op). Modsat de faste Tjenestefolks Løn, viser der sig her temmelig store indbyrdes Forskjelligheder i Lønnens Højde mellem de enkelte Amter, men med Hensyn hertil henvises til Tabellen.

Det samme er ogsaa Tilfældet, naar man betragter Daglejerklassen paa egen Kost; her steg Lønningen fra 444 til 491 Kr.; men naar man ser paa Landets Hoveddele, var Lønningen paa Sjælland 465 Kr., paa Bornholm 565 Kr., paa Lolland-Falster 514 Kr., paa Fyen 454 Kr. og i Jylland 503 Kr. — Procentstigningen var ved denne, den al-

mindeligste Form for Arbejdet paa Landet, 10,6 pCt. for hele Landet; paa Sjælland 7,6, Bornholm 18,2, Lolland-Falster 10,3, Fyen 6,8 og Jylland 11,8 pCt. Den højeste Løn fandtes i Jyllands ufrugtbare Amter, nemlig Ribe (575) og Ringkjøbing (608 Kr.). Det er rimeligvis den stærke Efter-spørgsel efter Arbejdskraft, som Opdyrkningen af nye Jorder fører med sig, der bevirker den høje Løn her, men ogsaa Bylivet med dets Behageligheder kan tænkes at virke særlig fristende her.

At Lønnen er lavere paa Landet end i Byerne, følger af sig selv, idet Livet er langt billigere at leve her end der. De Oplysninger, man har paa Arbejdslønnens Omraade fra Kjøbenhavn i 1892, angiver ogsaa Lønnen til en Svend gennemsnitlig at være c. 1000 Kr., for en Arbejdsmand — der nærmest maa sammenstilles med en Daglejer paa Landet — til 780 Kr., og for en Kvinde til 440 Kr. — Men tager man i Betragtning den billigere Bolig paa Landet, de billigere Fødemidler, de mindre Fordringer, der stilles til Klædedragt osv., bliver den reelle Løn for en Arbejder i Byen og paa Landet næppe saa vidt forskjellig, og i hvert Fald langt fra saa meget, som de nøgne Tal antyde.

Som Resultat af ovenstaaende Tabel faar man altsaa, at netop samtidig med, at der overalt indenfor Landbruget klages over de trykkede Forhold, som de synkende Konjunkturer have ført med sig for dette, er den Løn, der af Landbruget maa betales for at faa det nødvendige Arbejde udført, ikke gaaet ned, men tværtimod steget ret betydeligt. De tidligere omtalte Grunde forklarer muligvis denne Opgang i Lønnen, idet den større Intensitet i Landbrugsdriften har mødt et forholdsvis synkende Antal Arbejdere til at paatage sig det derved foraarsagede større Arbejde, og hvorpaa den forøgede Anvendelse af Maskiner ikke har kunnet raade Bod. Men naar man fæster Blikket paa Lønforhøjelsen indenfor Agerbruget i dette Aarhundrede, vil man forøvrigt se, at den Formodning, at naar Landmændene og Landbruget trives godt eller daarligt, saa skulde ogsaa

Landarbejdernes Stilling rette sig derefter, ikke holder Stik. Landarbejderne vare saaledes netop gunstigst stillede paa Tidspunkter, hvor Landbruget var stillet mest uheldigt, saaledes, foruden i Nutiden, i 1820'erne; og omvendt vare de netop uheldigst stillede i Opgangstider, som i Tiden 1788—1807 og i 1860'erne. Grunden hertil kan være den, at Arbejdslønnen bevæger sig tungere og langsommere end Priserne paa Landbrugsprodukterne. Naar Produktpriserne stige, bedres Landbrugets Stilling, Bedriften udvides, og lidt efter lidt kommer der Stigning i Lønnen; men i Mellemtiden har Arbejdernes Kaar været forværrede, da Livsfornødenhederne blev dyrere, men Lønnen kun steg lidt eller intet. Omvendt naar Pruduktpriserne synke, gaar Lønnen ikke strax ned, og i nogle Aar er Arbejdernes Stilling bedre, da Livet er blevet billigere; først efter nogen Tid Forløb trykkes ogsaa Lønnen ned. Herindenfor virke saa naturligvis ogsaa de Forhold modificerende, om den nødvendige Arbejdskraft, som Landbruget udfordrer, kan skaffes tilveje. Men forøvrigt ere disse Forhold i Nutiden heller ikke ejendommelige for Danmark, men vi gjenfinde dem flere Steder i Evropa, hvor statistiske Oplysninger herom foreligger. I Norge, hvor Oplysningerne væsentlig bygges paa Indberetninger fra Magistrater og Lehnsmænd, angives Lønnen saaledes:

I Rigets Bygder var Aarslønnen for Tjenestekarle i 1885: 163 Kr., i 1890: 169 Kr.; for Tjenestepiger henholdsvis 73 og 77 Kr.

Daglønnen var for:		1885	1890	
Husmænd	{ paa egen Kost.....	1,05 Kr.	1,17 Kr.	
	{ — Husbondens Kost.....	0,52 —	0,58 —	
Almindelige	{ Mænd	{ paa egen Kost.....	1,68 —	1,73 —
		{ — Husbondens Kost.....	0,99 —	1,04 —
Dagarbejdere	{ Kvinder	{ — egen Kost.....	0,98 —	1,02 —
		{ — Husbondens Kost.....	0,52 —	0,55 —

Altsaa Stigning overalt fra 1885 til 1890.

I den sidste Tid har ogsaa William E. Bear offentliggjort første Bind af en Undersøgelse om Landarbejdernes Vilkaar i England; dette indeholder meget af almen Interesse. Der paavises deri den umaadelige Nedgang, der har fundet Sted i Agerbrugsprodukternes Pris i den nyere Tid, en Nedgang som Mr. Bear anslaaer til at beløbe sig til 25 undertiden til 40 pCt. Den Maade, man især har søgt at imødegaa denne Misére paa i England, er ved en forandret Drift, som Statistiken over Arealets Benyttelse angiver saaledes: Der henlaa pr. 1000 Acres:

	1872	1882	1892
som permanent Græsgang ..	406	459	500
til Dyrkning af Kornsorter ..	309	273	239
til anden Dyrkning	285	268	261
	1000	1000	1000

Men spørger man saa, om en lignende Nedgang har ramt Landarbejdernes Løn, som den dér har ramt Ejerne af Landejendomme, viser det sig ifølge Bears Undersøgelser, at Lønningerne ere blevne staaende paa samme Trin. Han udtaler i Indledningen til sit Værk: »Den almindelige Mening, som gjør sig gjældende i Størstedelen af de Distrikter, jeg har undersøgt, er, at Landarbejderne, naar alt tages i Betragtning, ikke nogensinde have haft en bedre Stilling end den, de have i de sidste Aar, trods den Krise, der har forvoldet Jordejerne saa store Tab. Vel er jeg langt fra at sige, at Arbejdernes og i Særdeleshed Daglejernes Stilling er fuldstændig tilfredsstillende; Folk, hvis gennemsnitlige Løn er 75 Fr. om Maaneden og undertiden knap det, maa kæmpe møjsommeligt for at ernære en Familie, naar ikke ogsaa et af Børnene tjener lidt til Hjælp. Men sikkert er det, at den dybe Elendighed, som er saa almindelig i store Byer, næsten er ukjendt i de Landdistrikter, jeg har undersøgt, og hvor den eksisterer, er det ufejlbarlig Drukkenskab, der er Skyld deri.« — Det er i Virkeligheden de samme Resultater, der ogsaa have viist

sig her, nemlig, at de Kriseforhold indenfor Landbruget, der saa haardt have ramt Ejerne af Landejendommene, ikke have havt en tilsvarende Formueindskrænkelse til Følge i Landarbejdernes Kaar. Disse faa en tilsvarende højere reel Løn, som Priserne paa deres Fornødenhedsgjenstande ere gaaede ned, medens Lønnen er den samme eller højere.

I en Anmeldelse i »Le Monde Economique« har Mr. Zoll sammenlignet den Langsomhed, hvormed de daarlige Tider har øvet sin Indflydelse paa Arbejdslønnen i England med Forholdene i Frankrig. Det viser sig dér, at i Slutningen af det 17de og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede forblev Lønnen paa Landet, trods en stærk Nedgang i Prisen paa de fleste Landbrugsfrembringelser, staaende paa det samme Trin, som den havde naaet i de mere heldige Aar under Ludvig d. 14. Regjering. Men omvendt var Lønnen stillestaaende i den anden Halvdel af det 18de Aarhundrede — og især fra 1760—1789 — trods det, at Priserne paa Korn, Kvæg og andre Forbrugsartikler voxede 40—50 pCt. I det 19de Aarhundrede øvede den Landbrugskrise, der fandt Sted i 1830, og som paa engang ytrede sig i en Nedgang i Priserne paa Produkterne og i Jordens Værdi, kun en højst ubetydelig Indflydelse paa Lønnen. Da de bedre Tider og højere Priser fra 1850 igjen gjorde sig gjældende, forblev Lønnen dog i lang Tid paa den sædvanlige Højde; først efter 1860 lader en kjendelig Fremgang sig mærke. — Erfaringer baade fra England og Frankrig synes saaledes at tyde paa, at man her har at gjøre med en almindelig Regel, som tilfulde godtgjør Rigtigheden af det, man til at begynde med gik ud fra ogsaa havde gjort sig gjældende i Danmark paa dette Omraade.
